

İLKÖĞRETİM OKULLARINDAKİ ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİLERİN DEPRESYON BELİRTİLERİNİN ARAŞTIRILMASI*

Yard. Doç. Dr. Songül TÜMKAYA

Ç.Ü. Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü
Sınıf Öğretmenliği A.B.D.

ÖZET

Bu araştırmada ilköğretim okullarındaki öğretmen ve öğrencilerdeki depresyon belirtilerinin sosyo-demografik özellikler ve okul ortamına göre değişip değişmediği araştırılmıştır. Örneklem 249'u öğretmen, 288'i öğrenci olmak üzere toplam 537 kişiden oluşmuştur. Öğretmenlerdeki depresyonu ölçmek için 'Beck Depresyon Envanteri' öğrencilerdeki depresyonu belirlemek için de 'Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği' kullanılmıştır. Sosyo-demografik özellikler ile okul ortamına yönelik durumu belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen soru formundan yararlanılmıştır. Araştırma sonuçları öğretmen ve öğrencilerdeki depresyonun oluşumunda demografik özelliklerden çok, yaşamsal (ailede bir hastanın olması, sınıfta kalma, kendisinin hasta olması vb.) ve okul ortamı özelliklerinin daha etkili olduğunu ortaya koymuştur.

ABSTRACT: AN INVESTIGATION OF DEPRESSION SYMPTOMS OF TEACHERS AND PUPILS IN ELEMENTARY IN SCHOOLS

The purpose of the study is to find out whether depression symptoms of teachers and pupils in elementary schools differentiate depending on socio-demographic features and school environment. The participants are 249 teachers and 288 pupils. The instrument used for data collection are 'Beck Depression Inventory' for teachers and 'Children's Depression Inventory' for pupils. In addition, a questionnaire has been given to find out the circumstances about socio-demographic features and school environment. The results drawn from the study show that the underlying reasons of depression arise from the life conditions, working atmosphere and school environment rather than the socio-demographic features.

GİRİŞ

Depresyon çağımızda en büyük psikolojik sorunlardan biri olarak görülmektedir. Özellikle depresyonu yaşayanlarda ortaya çıkan boşluk duygusu, enerji kaybı, suçlama, vazgeçme ve olumsuz düşünce şeklinde beliren

bu duygu öğretmenleri ve öğrencileri önemli bir biçimde etkilemektedir (Gillet ve Pietroni 1990).

Avrupa ülkelerinde yaygınlık oranının % 17-20 dolayında, ülkemizde ise % 20 olduğu tahmin edilmektedir (Uzunöz 1990). Depresif bozuklukların bu kadar yaygın olması araştırmacıları konu hakkında çok yönlü incelemelere itmiştir. Ancak, yetişkin depresyonu, bir çok araştırmada ayrıntılı bir biçimde incelenmesine rağmen çocukluk döneminde ortaya çıkan depresyonu inceleyen araştırmaların sayısı oldukça azdır. Yurtdışında yapılan çalışmalarda çocuklarda depresif belirtilerin % 10-13 arasında görüldüğü bulunmuştur (Öy 1995). Ülkemizde Öy (1991) tarafından yapılan bir çalışmada 9-13 yaş çocuklarında % 30 oranında orta, % 6 oranında ağır depresif belirti olduğu gözlenmiştir.

Eğitimde önemli iki unsur olan öğretmen-öğrenci etkileşimi, ilköğretimde okul başarısı ve kişilik gelişiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Eğitim insan ögesinin en önemli olduğu alandır. Bu alanda müdür, müdür yardımcılarını, yardımcı personel ve öğrenciler olmasına karşın en önemli unsur öğretmendir. Eğitimin bu özelliğinden dolayı öğretmenin yerini başka bir şeyle değiştirme olanağı yoktur (Kaya 1991). Bu nedenle öğretmenin içinde bulunduğu psikolojik ve fiziki durum daha da önem kazanmaktadır. Rahat ve gerilimsiz bir ortam, öğretmenin öğrenme-öğretme sürecindeki verimini olumlu yönde etkileyecektir. Öğretmenin mesleki başarısına etki eden bir çok faktör vardır. Bunlar; öğretmenlik mesleğini seçme, öğretmenin içinden geldiği sosyal sınıf, öğretmenin kişiliği, çalışma ortamındaki çeşitli öğeler ve ruh sağlığıdır.

Okullardaki bir takım belirsizlikler, öğretmenin rollerindeki karmaşa ve çeşitli yaşam olayları öğretmenlerde depresyonu artırabilir. Yüksek düzeydeki depresyon da bireysel verimliliği olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle, öğretmenin depresyon düzeyi özel bir önem taşır. Depresif bir öğretmen, fizyolojik, psikolojik, sosyal ve bilişsel açıdan olumsuz yönde etkilenir ve bu durum mesleği açısından bir tehdit oluşturur. Böyle bir durumdaki öğretmenin öğrencileri de hem psikolojik hem de eğitsel anlamda büyük zararlar görebilir.

Öğretmenlerdeki psikolojik bozukluklar, stres ve tükenmişlikle ilgili olarak yapılan çalışmalarda (Cherniss 1980; Schwab 1983; Gaines ve Jermier 1983; Maslach ve Jackson, 1985; Seidman ve Zager 1991; Girgin 1995; Baysal 1995; Tümkaya 1996) bu meslek elemanlarının çoğunun iş başarısında azalma, ilgisizlik, sosyal ve kişisel ilişkilerinde bozukluk, işe devamsızlık, saldırganlık, stres ve tükenmişlik gibi olumsuz davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir.

Genel olarak duygulanımda bir azalmayı ifade eden depresyon, üzüntü, keyifsizlik, mutsuzluk anlamına gelir ve çocuklar için de tehdit edici bir durumdur (Stoltz ve Galassi 1989; Craighead ve ark., 1984). Gelişim dönemlerinde ortaya çıkan depresyon genelde apati, üzüntü ve neşesizlik, sıkıntı, ilgi azalması ya da sosyal içe çekilme, sinirlilik, uykusuzluk, suçluluk

duyguları, kilo kaybı, kişisel girişimde ve dış uyaranlara tepkilerde azalma ile kendini gösteren duygusal bir durum olarak tanımlanmaktadır (Kelly 1991).

Son yıllarda giderek önem kazanan çocukluk depresyonu konusunda yapılan araştırmalarda bir artış gözlenmektedir. Çocukluktaki depresyon ile okul başarısızlığı, düşük benlik saygısı ve okul fobisi arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalar, depresyon ile bu değişkenler arasında önemli bir ilişkinin varlığına işaret etmişlerdir (Battle 1987, Teri 1982).

Çocuklardaki depresyonun görülme sıklığını etkileyen faktörlerin incelendiği araştırmalar değişik sonuçlar vermiştir. Bazı araştırmalarda yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey gibi özellikler depresyonun görülme sıklığını etkileyen faktörler olarak bildirilirken (Offord , Boyle ve Szatmari 1987; Öy 1991; Aydın ve Doğan 1988) bazı araştırmalarda da bu değişkenlerin depresyonda etkili bir faktör olmadıkları bulunmuştur (Teri 1982; Barron ve Perron 1986; Velez, Johnson ve Cohen 1989; Kashani, Mc Gree ve Clarkson 1983).

Depresyonda araştırılan diğer bir etken de risk faktörleridir. Çeşitli araştırmalar depresyonun ortaya çıkmasında aile içi sorunlar, anne-baba depresyonu, üvey anne-babanın varlığı, tek ebeveynli olma, boşanma, hastalık, düşük benlik saygısı ve okul başarısızlığı gibi faktörlerin önemli olduğu belirlenmiştir.

Araştırmalar depresyonun yetişkinler, gençler, çocuklar ve bütün toplumu tehdit eden önemli bir sağlık sorunu olduğunu göstermektedir. Bedensel bir enerji kaybıyla başlayan depresyon, zihinsel enerji kaybına dönüşüp ruhsal sıkıntı ve ümitsizlik yaratarak kişileri boşluğa iter (Gillet ve Pietroni 1990). Toplumun önemli bireyleri olarak öğretmen ve öğrencilerin böyle bir duruma düşmemeleri geleceğin güvencesi olarak düşünülen çocuklar ve ülkemiz açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu nedenle, depresyonla ilgili olarak yapılan araştırmaların belirtilen sağlık problemini önlemek açısından büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma da gerek öğretmenler, gerekse öğrencilerdeki depresyon belirtilerini değerlendirerek gelecekteki olumsuzlukları gidermeye yönelik uygun öneriler geliştirme gereksinimini karşılamak amacıyla yapılmıştır. Bu amaca bağlı olarak araştırmada şu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır:

1. Öğretmenlerin sosyo-demografik ve iş ortamı özellikleri nelerdir?
2. Öğretmenlerin depresyon belirtileri, sosyo-demografik ve iş ortamı özellikleri açısından bir farklılık göstermekte midir?
3. Öğrencilerin sosyo-demografik ve okul ortamı özellikleri nelerdir?
4. Öğrencilerdeki depresyon belirtileri, sosyo-demografik ve okul ortamı özellikleri açısından bir farklılık göstermekte midir?
5. Öğretmenlerdeki depresyon ile öğrencilerdeki depresyon arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Adana'daki yedi ilköğretim okulunda 1998-99 öğretim yılında görev yapan öğretmenler ile bu okulların 4. 5. ve 6. sınıflarında okuyan öğrenciler arasından belirlenmiştir. Örneklemi oluşturan öğretmen ve öğrenciler, gönüllük esasına dayalı olarak seçilmiştir. Araştırmanın öğretmenler örneklemini 169'u kadın, 80'i erkek olmak üzere toplam 249 öğretmenden, öğrenci örneklemini ise 153'ü kız, 135'i erkek olmak üzere toplam 288 öğrenciden oluşturulmuştur. Böylece araştırma 249 öğretmen, 288 öğrenci olmak üzere toplam 537 kişiyle yürütülmüştür.

Ölçme Araçları

Bu araştırmada öğretmenlerin depresyon düzeylerini belirlemek için Beck ve arkadaşları (1979) tarafından geliştirilen 'Beck Depresyon Envanteri' kullanılmıştır. Öğrencilerin depresyon düzeylerini belirlemek için de Kovacs (1981) tarafından geliştirilen 'Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Ayrıca hem öğretmenler, hem de öğrencilerin demografik, aile ve okul durumlarını değerlendirmeye yönelik bilgiler araştırıcı tarafından geliştirilen anket formu ile toplanmıştır.

Beck Depresyon Envanteri

Beck ve arkadaşları (1979) tarafından geliştirilen 'Beck Depresyon Envanteri' depresyonda görülen somatik, duygusal, bilişsel ve motivasyonel belirtileri ölçmektedir. 21 belirti kategorisini içeren ölçeğin amacı depresyon tanısı koymak değil, depresyon belirtilerinin derecesini objektif olarak belirlemektir (Savaşır ve Şahin 1997). Her madde 0 ile 3 arasında puan alır. Bu puanların toplanmasıyla depresyon puanı elde edilir. Alınabilecek en yüksek puan 63'tür. Toplam puanın yüksek oluşu depresyon düzeyinin yüksekliğini gösterir. Ölçeğin güvenilirlik katsayıları; Batıda yapılmış çalışmalarda .60 ve .87 arasında bulunmuştur. Türkiye'de yapılan çalışmalarda da bu katsayılar; .74 ve .78 olarak saptanmıştır (Hisli 1989; Tegin 1980). Ölçeğin yurt dışındaki çalışmalarda geçerlik katsayıları .65 ve .68 olarak bulunurken, ülkemizdeki çalışmalarda .47 ve .63 arasında değiştiği görülmüştür (Hisli 1988).

Bu araştırma kapsamında yapılan güvenilirlik çalışmasında 249 kişilik öğretmen grubundan elde edilen Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .80 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin madde toplam korelasyonları .22 ile .61 arasında değişmektedir. İki yarım test yöntemiyle elde edilen güvenilirlik katsayısı .80'dir.

Çocuklar İçin Depresyon Envanteri

Kovacs (1981) 'ın geliştirdiği 'Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği' Beck Depresyon Envanteri esas alınarak hazırlanmış ve okul durumu ile arkadaş ilişkisi gibi alanlarla ilgili sorular da eklenerek oluşturulmuş 27 maddelik bir

ölçektir. Her madde 0 ile 2 arasında bir puan alır. Bu puanların toplanmasıyla depresyon puanı elde edilir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 54'tür. Toplam puanın yüksek oluşu depresyon düzeyinin yüksekliğini gösterir. Yurt dışında yapılan geçerlik-güvenirlik çalışmalarında iç tutarlılık katsayısı .86; Test/ tekrar test güvenilirliği .72 olarak bulunmuştur(Savaşır ve Şahin 1997).

Ölçeğin ülkemizdeki geçerlik ve güvenilirlik çalışması Öy (1990) tarafından yapılmıştır. Öy'ün çalışmasında ölçeğin 6-17 yaşlara uygulanabilen bir ölçek olmasına rağmen, 9 yaşın altındakilerin ölçeği kavramakta güçlük çekebilecekleri, 13 yaşın üstündekilerin ise ergenlik dönemine girmeleri nedeniyle sonuçlarda sapmaya neden olabileceği belirtilerek daha çok 9-13 yaş grubuna uygulanması öngörülmüştür. Bu nedenle, yapılan bu çalışmada da ölçek yalnızca 9-13 yaş grubuna verilmiştir. Öy, ölçeğin test/tekrar test güvenilirliğini .80; ölçüt bağıntılı geçerlik katsayısını .61 olarak bulmuştur.

Araştırma kapsamında yapılan geçerlik-güvenirlik çalışmasında madde toplam puan korelasyonları .14 ile .52 arasında hesaplanmıştır. Toplam puan için Cronbach Alfa değeri .77 ve test yarılama tekniğiyle hesaplanan iç tutarlılık katsayısı .81 olarak bulunmuştur.

Demografik ve Okul Ortamını Değerlendirme Anketi

Araştırmada öğretmenler ve öğrencilerin sınıf, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, kronik bir hastalığın varlığı ile okul içi ilişkileri belirlemeye yönelik sorulardan oluşan ve her iki grup için ayrı ayrı hazırlanmış olan bir ankettir.

İşlem

Uygulama 1998/1999 öğretim yılının II yarıyılında gerçekleştirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 8.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırmada istatistiksel işlemler olarak, ortalama, standart sapma, 't' testi ve tek yönlü varyans analizi ile 'Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu' tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada veriler ölçeklerden alınan toplam puanlar üzerinden değerlendirilmiştir.

BULGULAR

1- Öğretmenlerin sosyo-demografik ve iş ortamına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin özellikleri Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1:Öğretmenlerin Sosyo-Demografik ve İş Ortamı Özelliklerini Değerlendirme Durumlarına Göre Dağılımları

Değişkenler	N	%
Görev Yaptığı Sınıf		
1. Sınıf	39	15.7
2. Sınıf	28	11.2
3. Sınıf	40	16.1
4. Sınıf	34	13.7
5.Sınıf	35	14.1
6.Sınıf	73	29.3
Cinsiyet		
Kadın	169	67.9
Erkek	80	32.1
Yaş		
25-30	66	26.5
31-35	35	14.1
36-40	43	17.3
41-45	77	30.9
46-50	23	9.2
50+	5	2.0
Medeni Durum		
Evli	203	81.5
Bekar	33	13.3
Boşanmış	13	5.2
Kronik Bir Hastalığının Olma Durumu		
Evet	37	14.9
Hayır	212	85.1
Evde Kronik Bir Hastanın Bulunma Durumu		
Evet	29	11.6
Hayır	220	88.4
İşini İsteyerek Seçme Durumu		
Evet	196	78.7
Hayır	53	21.3
İşini Sevme		
Evet	235	94.4
Hayır	14	5.6
İşyerini Değiştirme İsteği		

Evet	73	14.1
Hayır	214	85.9
Yöneticilerle İlişkiler		
İyi	241	96.8
Kötü	8	3.2
Meslektaşlarla İlişkiler		
İyi	245	98.4
Kötü	4	1.6
Toplam	249	100.00

Tablo 1 incelendiğinde, örnekleme giren öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunu 41-45 yaşları arasında bulunan evli ve bayan öğretmenlerin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin %14.9'u kronik bir hastalığa sahip olduğunu, %11.6'sı da evde kronik bir hastanın bulunduğunu ifade etmişlerdir. İşini isteyerek seçen öğretmenlerin çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. İşini sevmediğini söyleyen öğretmenler %5.6'lık bir oran ile örneklemin küçük bir kısmını oluşturmuşlardır. Buna karşın iş yerini değiştirme isteği içinde olan öğretmenler %14.1'lik bir oranla küçümsenemeyecek bir çoğunluğu oluşturmuşlardır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamına yakın bir kısmının gerek yöneticiler, gerekse meslektaşlarıyla ilişkilerinin iyi olduğunu bildirdikleri anlaşılmaktadır.

2- *Öğretmenlerin depresyon düzeylerinin sosyo-demografik ve iş ortamına ilişkin değişkenlere göre incelenmesine ait bulgular*

Bu kısımda öğretmenlerin depresyon puanlarının sınıf, cinsiyet, yaş ve medeni durum gibi demografik özellikler ile iş ortamına ilişkin değişkenlere göre fark gösterip göstermediği araştırılmıştır. Ancak, yapılan 't' testi sonucunda demografik özelliklere göre öğretmenlerin depresyon düzeylerinin farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu nedenle, öğretmenlerin depresyon düzeylerinin kronik bir hastalığa sahip olma ve iş ortamıyla ilgili değişkenlere göre incelenmesine ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Tablo 2'de öğretmenlerin sosyo-demografik ve iş ortamı özelliklerine göre depresyon puanlarına ilişkin $\bar{X}$, s, 't' değerleri görülmektedir

Tablo 2: Öğretmenlerin Sosyo-Demografik ve İş Ortamı Özelliklerine Göre Depresyon Puanlarına İlişkin $\bar{X}$, s ve F Değerleri

Değişkenler	n	$\bar{X}$	s	t Değeri	P
Kronik Bir Hastalığının Bulunması					
Evet	37	11.73	6.62	2.58	.011*
Hayır	212	9.01	5.80		
Evde Kronik Bir Hastanın Bulunması					
Evet	29	12.83	7.74	3.33	.001*
Hayır	220	8.96	5.60		
İşini İsteyerek Seçme					
Evet	196	8.89	5.66	2.70	.008*
Hayır	53	11.36	6.80		
İşini Sevme					
Evet	235	9.13	5.82	3.14	.002*
Hayır	14	14.21	7.09		
İşyerini Değiştirme İsteği					
Evet	73	10.49	5.71	1.84	.067
Hayır	176	8.97	6.07		

Yalnızca önemli bulunan değişkenler verilmiştir.

*P<.01

Tablo 2 incelendiğinde, kronik bir hastalığa sahip olan öğretmenlerin depresyon düzeylerinin olmayanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu da, hastalık gibi yaşam olaylarının depresyonun artmasında önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Tablodan da anlaşıldığı gibi, evde başka bir kronik hastanın bulunduğunu bildiren öğretmenlerin depresyon düzeyleri diğerlerinden daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç da depresyonda öğretmenlerin bir hastalığa sahip olmaları kadar, başka hastalarla birlikte yaşamalarının da etkili bir faktör olduğunu göstermektedir. Ortalamalara bakıldığında işini istemeden seçen öğretmenlerin depresyon

puanlarını isteyerek seçenlerden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu da yapılan işin istenmeden seçilmesinin depresyon üzerinde olumsuz bir etki yarattığını göstermektedir.

Tablo 2'deki bulgular incelendiğinde, işini sevmeyen öğretmenlerin diğerlerinden daha depresif oldukları anlaşılmaktadır. Bir önceki bulguya paralel olarak işi isteyerek seçme kadar, işi sevip sevmeme de depresyonda etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Tablo 2'den anlaşılan başka bir sonuç, iş yerini değiştirmek isteyen öğretmenlerin ortalamalarının istemeyenlerden daha yüksek olduğudur. Sonuç anlamlı çıkmasa da öğretmenlerin çalıştıkları yere ilişkin memnuniyetsizlikleri ile depresyon arasında bir ilişkinin var olduğu söylenebilir.

3- Öğrencilerin sosyo-demografik ve okul ortamına ilişkin bulgular

Öğrencilerin sosyo-demografik ve okul ortamı özellikleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde, örnekleme giren öğrencilerin %18.8'inin ilköğretimin II. kademesinde, diğerlerinin ise I. kademe de yer aldıkları görülmektedir. Cinsiyet olarak dağılım birbirine yakındır. Öğrencilerin çoğunluğunun (%39.6) 11yaş grubunda toplandığı anlaşılmaktadır. Deneklerin %83.7'si annesi çalışmayan, %11.8'i babası çalışmayan öğrencilerden oluşmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin %73.6'sı orta sosyo-ekonomik düzeye sahip olduklarını bildirmişlerdir. Kardeş sayısı olarak en büyük çoğunluğu 2 kardeşli olanlar oluşturmuştur. Onları 3 kardeşe sahip olan öğrenciler izlemektedir. Burada dikkat çeken bir bulgu, 6 ve daha fazla sayıda kardeşe sahip olan öğrencilerin üçüncü sırada yer almasıdır. Öğrencilerin %7.6'sı kendilerinin, %23.6'sı da evde başka birinin ciddi bir hastalığı olduğunu bildirmişlerdir. Büyük bir çoğunluk (%94.1) daha önce sınıfta kalmadığını belirtirken, çok az bir grup (%5.9) daha önce bir başarısızlık yaşadığını ifade etmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin Sosyo-Demografik ve Okul Ortamını Değerlendirme Durumlarına Göre Dağılımları

Değişkenler	n	%
Sınıflar		
4. Sınıf	111	38.5
5.Sınıf	123	42.7
6.Sınıf	54	18.8
Cinsiyet		
Kız	153	53.1
Erkek	135	46.9
Yaş		
9	5	1.7
10	78	27.1
11	114	39.6
12	88	30.6
13	3	1.0
Anne Çalışıyor mu?		
Evet	46	16.0
Hayır	241	83.7
Yaşamıyor	1	.3
Baba Çalışıyor mu?		
Evet	248	86.1
Hayır	34	11.8
Yaşamıyor	6	2.1
Gelir Düzeyi		
Düşük	52	18.1
Orta	212	73.6
Yüksek	24	8.3

Kardeş Sayısı		
Tek çocuk	9	3.1
2	89	30.9
3	70	24.3
4	44	15.3
5	20	6.9
6+	56	19.4
Ciddi Bir Hastalığının Olma Durumu		
Evet	22	7.6
Hayır	266	92.4
Ailede Ciddi Bir Hastalığın Olması		
Evet	68	23.6
Hayır	220	76.4
Daha Önce Sınıfta Kalma Durumu		
Evet	17	5.9
Hayır	271	94.1
Toplam	288	100.00

4- Öğrencilerin depresyon düzeylerinin sosyo-demografik ve okul ortamına ilişkin değişkenlere göre incelenmesine ait bulgular

Bu kısımda, öğrencilerin depresyon puanlarının sınıf, cinsiyet, yaş, anne-babanın çalışma durumu, gelir düzeyi, kardeş sayısı, bir hastalığın bulunması ve sınıfta kalma durumu gibi değişkenler açısından fark gösterip göstermediği araştırılmıştır. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda öğrencilerin depresyon puanlarının cinsiyet, yaş, annenin çalışması ve ciddi bir hastalığa sahip olması gibi sosyo-demografik değişkenlere göre anlamlı bir fark göstermemesine karşın diğer değişkenlere göre anlamlı farkların olduğu bulunmuştur.

Tablo 4'de öğrencilerin sosyo-demografik ve okul ortamı özelliklerine göre depresyon puanlarına ilişkin $\bar{X}$, s ve F değerleri görülmektedir.

Tablo 4: Öğrencilerin Sosyo-Demografik ve Okul Ortamı Özelliklerine Göre Depresyon Puanlarına İlişkin $\bar{X}$, s ve F Değerleri

Değişkenler	n	$\bar{X}$	S	F Değeri	p
Sınıflar					
4.sınıf	111	10.9 4	6.11	5.405	.005*
5.sınıf	123	8.51	5.31		
6.sınıf	54	9.87	5.37		
Babanın Çalışma Durumu					
Evet	248	9.42	5.77	3.721	.055**
Hayır	34	11.4 4	5.36		
Gelir Düzeyi					
Düşük	52	12.3 9	6.58	8.474	.0001*
Orta	212	9.30	5.44		
Yüksek	24	7.46	4.37		
Kardeş Sayısı					
Tek çocuk	9	7.66	4.84	5.704	.0001*
2	89	8.51	5.63		
3	70	8.04	4.67		
4	44	12.0 4	5.26		
5	20	10.5 5	6.43		
6	56	11.8 3	6.19		
Ailede Ciddi Bir Hastalığın Olması					
Evet	68	11.3 1	5.93	7.144	.008*
Hayır	220	9.21	5.59		
Daha Önce Sıfta Kalma Durumu					

Evet	17	15.1 2	6.68	17.015	.0001*
Hayır	271	9.36	5.42		

Yalnızca önemli bulunan değişkenler verilmiştir.

*P<.01

**P< .05

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin okudukları sınıfa göre depresyon puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir. Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Scheffe-F testi sonucunda 4. sınıflarda okuyan öğrencilerden kaynaklandığı belirlenmiştir [F (2, 286)= 2.425; p<.05]. Ortalamalardan da anlaşılacağı gibi, en depresif grup olarak 4. sınıf öğrencilerini 6.sınıf öğrencileri izlemektedir. Aritmetik ortalamalar, babanın herhangi bir işte çalışmamasının da depresyonun ortaya çıkmasında etkili bir faktör olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin sahip oldukları gelir düzeyine göre depresyon puanlarına bakıldığında, burada da anlamlı bir farkın varlığı dikkat çekmektedir. Yapılan Scheffe-F testi sonucu gelir düzeyi düşük olan grubun yüksek gelir düzeyine sahip olan gruba göre daha depresif olduğu, bu grubu da orta gelir düzeyine sahip olan grubun izlediği anlaşılmıştır [F (2, 286)= 3.09; p<.05]. Yüksek gelir düzeyine sahip olan grup en az depresyon yaşayan grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da, gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin depresyonun azaldığını göstermektedir.

Tablo 4'de kardeş sayısına göre öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir farkın var olduğu görülmektedir. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan Scheffe-F testi sonucu, farkın 4 kardeşe sahip olanlar ile tek çocuk olanların aritmetik ortalamalarından kaynaklandığını göstermiştir [F (5, 283)= 3.53; p<.05]. Ortalamalara bakıldığında en depresif grupların sırasıyla; 4 ile 6 ve daha fazla kardeşi olanlar ve 5 kardeşe sahip olan öğrenciler olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar da kalabalık ailelere sahip olan öğrencilerin daha çok depresyon yaşadıklarını göstermektedir.

Aritmetik ortalamalardan ailede ciddi bir hastalığı olan bireylerle yaşayan öğrencilerin depresyon düzeylerinin, diğerlerine göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç evde bir hastanın olmasının bile aynı öğretmenlerde olduğu gibi depresyonu artırıcı önemli bir faktör olabileceğini göstermektedir. Öğrencilerin depresyon düzeylerinin okul başarısına göre farklılaştığı bulunmuştur. Tablo 4'den de anlaşılacağı gibi, daha önce sınıfta kaldıklarını bildiren öğrencilerin depresyon düzeylerinin yüksek olması, depresyonun okul başarısı ile doğrudan ilişkisi olduğuna işaret etmektedir.

5- Öğretmenlerdeki depresyon ile öğrencilerdeki depresyon arasındaki ilişkiye yönelik bulgular

Son alt amaçla ilgili olarak öğretmenlerdeki depresyon ile öğrencilerdeki depresyon arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Yapılan Pearson

Momentler Çarpımı Korelasyonu' sonucu öğretmen ve öğrencilerdeki depresyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = .028$).

TARTIŞMA VE YORUM

Bütün bireylerin bir takım psikolojik gereksinimleri vardır. Bu gereksinimlerin doyurulması öncelikle kişilerin yaşadıkları psikolojik sorunların belirlenmesiyle mümkündür. Gereksinimlerin doyurulması birey ve kurumlar açısından önem taşımaktadır. Öğretmenlerin psikolojik gereksinimleriyle ilgili bir araştırma yapan Ergin (1993) onların yoğun bir biçimde bağımsızlık, gösteriş, ilgi görme ve şefkat görme gereksinimleri olduğunu saptamıştır. Öğretmenlerin gereksinimleri ve gerilimleri çalıştıkları okulun iklimine ilişkin algılarına göre de değişiklik gösterebilir. Bu konuyla ilgili olarak yapılan bir çalışmada (Öztürk 1995), öğretmenlerin bitirdikleri okul, yaş, cinsiyet ve görev yaptıkları okulun bulunduğu semte göre çalıştıkları okulun iklimine ilişkin algıları arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Ayrıca öğretmenlerin çalıştıkları okulun iklimini algılamaları ile stres düzeyleri arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Bir başka deyişle okul iklimine ilişkin algısı olumlu olan bir öğretmenin stres düzeyi azalmaktadır ya da bunun tam tersi olmaktadır. Bu çalışmada da ele alınan öğretmen ve öğrenci depresyonuna ilişkin bulgular öğretmenlerdeki depresyonda demografik özelliklerden çok yaşamsal ve iş ortamı özelliklerinin daha etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle bir hastalığın varlığı, işi isteyerek seçme ve işi sevme gibi faktörlerin depresyonun artmasında önemli bir ağırlık kazandığını göstermiştir. Öğretmenlerle ilgili olarak yapılan bir çok çalışmada kişilik özellikleri, mesleki koşullar, stres, boşanma, tükenmişlik ve çeşitli psikolojik gereksinimlerin depresyonun oluşumunda hazırlayıcı faktörler oldukları belirlenmiştir (Starnaman ve Miller 1992; Byrne 1992; Burke ve Greenglass 1993; Tümkeya 1996).

Öğretmenlerin hasta olmaları ya da bir hastayla birlikte yaşamaları sonucunda artan depresyonun önlenmesi için onları rahatlatacak tıbbi, sosyal, psikolojik ve ekonomik yardımların başlatılması gerekmektedir. Depresyonda etkili değişkenler olarak karşımıza çıkan işi isteyerek seçme, işi sevme ve iş yerini değiştirme isteğine ilişkin düzenlemeler de acilen yapılmalıdır. Yıllardır tartışılan öğretmen yetiştirme modelleri, öğretmen olacakların seçimi ve istihdamı gibi konuların yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Öğretmenlik mesleğinin daha bilinçli bir şekilde seçilmesi, çalışma koşullarının daha cazip hale getirilmesi, meslekte yükselme ve gelişme fırsatlarının artırılması sağlanmalıdır.

Zihinsel veya duygusal nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan okul başarısızlıkları ve çocukların gelişimsel durumlarıyla ilgili öğretmen görüşleri

daha sonra ortaya çıkabilecek ruhsal sorunlar konusunda önemli ipuçları oluşturabilir. Ne yazık ki, çocuk psikiyatrisi polikliniklerine başvurunun önemli bir çoğunluğu çocukların okula başlamasıyla aynı döneme rastlamaktadır. Bu da okul çağı çocuklarındaki depresyonun nedenlerini araştırmaya itmektedir. Bu amaçla, Tüzün (1993) çalışmasında depresif semptomların çocukların yaşadıkları olumlu veya olumsuz olaylardan etkilenip etkilenmediklerini araştırmış ve ev ya da okul değiştirme, anne-baba anlaşmazlığı, yeni bir kardeşin doğumu, babanın iş ya da hastalık nedeniyle ayrılması ve akut hastalık veya ameliyat gibi yaşam olaylarının çocukların psikiyatrik bozukluklarında tetikleyici etkenler olduğunu bulmuştur. Öğrencilere yönelik bulgular dikkate alındığında, öğretmenlerden farklı olarak çocuklardaki depresyonda sınıf, babanın çalışma durumu, gelir düzeyi, kardeş sayısı gibi demografik özelliklerle birlikte, ailede bir hastanın olması ve okul başarısı gibi faktörlerin de önemli etkenler olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar konuyla ilgili çeşitli araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Değişik araştırmalarda da belirtildiği gibi, çocuklardaki depresyonun ortaya çıkmasında çok çeşitli faktörler rol oynamaktadır (Cole 1991; Canning ve Kelleher 1994; Bolel 1993). Depresyonun genetik ya da sonradan kazanılmış bir özellik olup olmadığının tartışıldığı şu günlerde tam bir sonuca varmak mümkün değildir. Ancak, bazı araştırmalar anne ya da babanın sahip olduğu depresyon ile çocuktaki depresyon arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur (Varni ve Setoguchi 1993).

Sadece genel bir depresyon belirtisi tarama niteliği taşıdığı için bu çalışmada bulgular, yalnızca çocukların rapor ettikleri yanıtlara dayanarak değerlendirilmiştir. Sonuçların desteklenmesi için farklı araştırmalarda anne-babaların, öğretmenlerin ve akran gruplarının bildirdikleri raporlarla birlikte çocukluk depresyonunun değerlendirilmesi daha yararlı olabilir. Çocuklardaki depresyonun farklı kişilerin raporlarıyla desteklenerek araştırıldığı çalışmalarda özellikle öğretmenlerin bildirdikleri sonuçlarla öğrencilerin bildirdikleri sonuçlar arasında daha tutarlı bir ilişkiye rastlanmıştır (Reynolds, Anderson ve Bartell 1985). Bu da çocuklardaki depresyonun saptanmasında öğretmenin önemli bir kaynak kişi olduğunu göstermektedir.

Çocuklarda depresyon tanısını koymadan önce etkili olduğu kabul edilen sosyal statülerle (örn: gözde olma, reddedilme, ihmal ve çatışma vb.) arasındaki ilişkileri açıklayacak araştırmaların yapılmasına da gereksinim vardır (Cole ve Carpentieri 1990). Hatta, çeşitli etnik gruplar arasında depresyon düzeylerinin farklı olduğu bildirilen araştırmalarda (Charman ve Pervova 1996) önerilen bir şey de, depresyonun aynı bölgede yaşayan farklı etnik gruplara mensup çocuklar için ayrı ayrı değerlendirilmesidir. Ülkemizdeki bazı bölgeler oldukça kozmopolit bir yapıya sahiptir. İlerde bu özellikleri dikkate alarak yapılacak çalışmalar hem çocuklardaki depresyonun

kaynağının bulunması hem de götürülecek yardım açısından son derece yararlı olabilir.

Yapılan bu çalışma çok genel olarak bazı özellikler açısından öğretmen ve öğrencilerdeki depresyon belirtilerini saptamayı amaçlamıştır. Sonuçlar her iki grup açısından bazı değişkenlere bağlı olarak depresyon sinyalleri vermiştir. Bu sonuçlar problemin büyümeden giderilmesi için alınacak önlemler ve daha sonra yapılacak araştırmalar açısından yönlendirici bir özellik taşımaktadır. Bundan sonra konuyla ilgili daha detaylı çalışmalara ve özellikle ilköğretimin I. kademesindeki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin daha etkin bir hale getirilmesine gereksinim vardır. Öğretmen, öğrenci ve ailenin birlikte araştırılması önemlidir.

KAYNAKLAR

- Aydın C, Doğan L . (1988). Normal prepubertal çocuklarda depresif bulguların araştırılması. **XXIV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Kongre Kitabı**, 311-327, Ankara.
- Barron P, Perron L.M. (1986). Sex differences in the Beck Depression Inventory scores of adolescents. **Journal Youth Adolescence**, 15: 165-171.
- Battle J. (1987). Relationship between self-esteem and depression among children. **Psychological Report**, 60: 1187-1190.
- Baysal A. (1995). **Lise ve dengi okul öğretmenlerinde meslekte tükenmişliğe etki eden faktörler.** (Yayımlanmamış Doktora Tezi). D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Beck A.T, Rush A J, Shaw B F ve ark. (1979). **Cognitive therapy of depression.** New York: Guilford.
- Bolel N. (1993). **Normal ve psikiyatrik semptom gösteren çocuklarda denetim odağı ile depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi.** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Burke R. J, Greenglass E. R. (1993). Work stress, role conflict, social support and psychological burnout among teachers. **Psychological Reports**, 73(2): 371-381.

- Byrne B. M. (1992). Investigating causal links to burnout for elementary, intermediate and secondary teachers. San Francisco, (ERIC Document Reproduction Service, No.ED344886).
- Canning E. H, Kelleher K. (1994). Performance of screening tools for mental health problems in chronically ill children. **Arch Pediatr. Adolesc. Med.**, 148: 272-278.
- Charman T, Pervova I. (1996). Self-reported depressed mood in Russian and U.K. schoolchildren. A research note. **J. Child Psychol. Psychiatry**, 37(7): 879-883.
- Cherniss C. (1980). **Staff Burnout: Job stress in the human services**. Beverly Hills, CA: Sage.
- Cole A. D. (1991). Preliminary support for a competency-based model of depression in children. **Journal of Abnormal Psychology**, 100(2): 181-190.
- Cole A. D, Carpentieri S. (1990). Social status and comorbidity of child depression and conduct disorder. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 58(6):748-757.
- Craighead W. E, Kennedy R. E, Raczynski J. M. ve ark. (1984). Affective disorders: unipolar. S.M. Turner and M. Herson (Eds.). **Adult Psychopathology and Diagnosis**, New York: Wiley, 184-244.
- Ergin T. (1993). **Öğretmenlerin psikolojik gereksinimleri**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gaines J, Jermier J. M. (1983). Emotional exhaustion in a high stress organization. **Academy of Management Journal**, 26: 567-586.
- Gillet R, Pietroni P. C. (1990). **Depresyon**. (Çev. Z. Kutevin ve E. Kütevin), İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Girgin G. (1995). **İlkokul öğretmenlerinde meslekten tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenlerin analizi ve bir model önerisi (İzmir ili kırsal ve kentsel yöre karşılaştırması)**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Hisli N. (1988). Beck Depresyon Envanteri'nin geçerliđi üzerine bir alıřma. **Psikoloji Dergisi**, 6(22): 118-122.
- Hisli N. (1989). Beck Depresyon Envanteri'nin üniversite öğrencileri için geçerliđi güvenirliliđi. **Psikoloji Dergisi** , 7(23): 3-13.
- Kashani J. M, Mc Gee R.O, Clarkson S. E. ve ark. (1983). Depression in a sample of 9 year old children. **Arch Gen. Psychiatry**, 40: 1217-1223.
- Kaya Y. K. (1991). **İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış**. Ankara: Set Ofset Matbaacılık Lmt. şir., 2.Basım.
- Kelly G. L. (1991). Childhood depression and suicide. **Nursing Clinics of North America**, 3: 545-558.
- Kovacs M. (1981). The Children's Depression Inventory (CDI), **Psychopharmacological Bulletin**, 21: 995-998.
- Maslach C, Jackson S. E. (1985). The role sex and family variables in burnout. **Sex Role**, 12: 837-851.
- Offord D R, Boyle M, Szatmari P. ve ark. (1987). Ontario Child Health Study II: Six-month prevalence of disorder and rates of service utilization. **Arch Gen. Psychiatry**, 44: 832-836.
- Öy B. (1990). **Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği'nin öğrenciler ve çocuk ruh sağlığı kliniğine başvuran çocuklarda uygulanması**. (Uzmanlık Tezi), H.Ü. Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı. Ankara.
- Öy B. (1991). Çocuklar için Depresyon Ölçeği: geçerlik ve güvenirlilik alışması. **Türk Psikiyatri Dergisi**, 2: 132-136.
- Öy B. (1995). Çocuk ve ergenlerde depresyon epidemiyolojisi ve risk etkenleri. **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, 2(1): 40-45.
- Öztürk N. (1995). **İlkokul öğretmenlerinin çalıştıkları okulun iklimine ilişkin algıları ile gerilim (stres) düzeyleri arasındaki ilişkiler**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), D.E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Reynolds W. M, Anderson G, Bartell, N. (1985). Measuring depression in children: a multimethod assessment investigation. **Journal of Abnormal Child Psychology**, 13(4): 513-526.
- Savaşır I, Şahin N. H. (1997). **Bilişsel ve Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler**. Türk Psikologlar Derneği Yayınları No: 9, Ankara.
- Schwab R. L. (1983). Teacher burnout: moving beyond psychobabble. **Theory-Into-Practice**, 22(1): 21-26.
- Seidman S. A, Zager J. (1991). A study of coping behaviours and teacher burnout. **Work and Stress**, 5: 205-216.
- Starnaman S. M, Miller K. I. (1992). A test a casual model of communication and burnout in the teaching profession. **Communication Education**, 41(1): 40-53.
- Stoltz R. F, Galassi J. P. (1989). Internal attributions and types of depression in college students: the learned helplessness model revisited. **Journal of Counseling Psychology**, 3: 316-321.
- Tegin B. (1980). **Depresyonda bilişsel bozukluklar: Beck modeline göre bir inceleme**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), H.Ü. Psikoloji Bölümü, Ankara.
- Teri L. (1982). The use of the Beck Depression Inventory with adolescents. **Journal Abnormal Child Psychology**, 10: 277-284.
- Tümkiye S. (1996). **Öğretmenlerdeki tükenmişlik, görülen psikolojik belirtiler ve başa çıkma davranışları**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Tüzün Ü. (1993). **Okul çağı çocuklarında yaşam olayları, depresyon semptomları ve self-esteem arasındaki ilişki**. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), İ.Ü. Tıp Fakültesi, İstanbul.
- Uzunöz A. (1990). Depresif ve depresif olmayan kişilerin çözümlü ve çözümsüz problemleri çözme çabalarının incelenmesi. **Psikoloji Dergisi**, 7(24): 30-41.

Varni J. W, Setoguchi Y. (1993). Effects of parental adjustment on the adaptation of children with congenital or acquired limb deficiencies. **Developmental and Behavioral Pediatrics**, 14(1): 13-20.

Velez C. N, Johnson J, Cohen P. ve ark. (1989). A Longitudinal analysis of selected risk factors for childhood psychopathology. **J. Am Acad Child Adolescent Psychiatry**, 28: 329-341.